

Motiveren van leerlingen in de praktijk

In dit topic gaat het over de wijze waarop de leraar LO tegemoet kan komen aan de motivatie van leerlingen. Het artikel over een toolbox voor een motiverend leerklimaat door Gwen Weeldenburg, Lars Borghouts & Menno Slingerland elders in dit blad geeft middels 'Toolboxes' handreikingen die de leraar kunnen helpen leerlingen te motiveren en enthousiast te maken voor deelname aan de LO-les. Met mogelijke gevolgen voor verdere deelname in de bewegingscultuur. In dit artikel geef ik voorbeelden van hoe dit in de praktijk van alle dag vorm kan krijgen.

TEKST MAARTEN MASSINK

Gelukkig zijn veel leerlingen enthousiast voor ons vak en willen graag bewegen en sporten. Toch kunnen er momenten zijn waarop de motivatie verandert. Dat kan een individuele zaak zijn of het kan spelen op groepsniveau. Soms lijkt het leeftijdgerelateerd te zijn en zitten leerlingen in een bepaalde fase (puberteit) waarin ze kritischer worden en bewust keuzes willen maken. Het kan ook een tijdverschijnsel zijn. Tegenwoordig is er ook steeds meer concurrentie in vrijetijdbesteding met de social media en gamecultuur. Hierdoor lijkt er minder tijd/motivatie van jongeren voor sport en bewegen. In het inspectierapport dat pas uitgekomen is (Peilingsonderzoek Bewegingsonderwijs 2018) wordt aangetoond dat de bewegingsvaardigheden van leerlingen in het basisonderwijs in de afgelopen tien jaar zijn afgenomen. Kortom er zijn in het onderwijs, en zeker ook in ons vak, voortdurend momenten waarin (gebrek aan) motivatie van leerlingen een rol speelt. Het is een dynamisch fenomeen. Het is fijn als je daar op een of andere manier grip op krijgt.

Kortom er zijn in het onderwijs, en zeker ook in ons vak, voortdurend momenten waarin (gebrek aan) motivatie van leerlingen een rol speelt

Gebrek aan motivatie kan een rol spelen op verschillende niveaus. Het kan een rol spelen op schoolniveau; de leerlingen zijn minder gemotiveerd voor school. Op klas- of vakniveau; in bepaalde klassen en/of bij bepaalde vakken zijn leerlingen minder enthousiast voor werken aan taken. Op individueel niveau; een bepaalde leerling is minder gemotiveerd om mee te doen in de les. In dit artikel richt ik me op voorbeelden uit de les en op individueel niveau. Daarbij dienen zich in de praktijk dilemma's aan.

Uitgaande van de zelfdeterminatietheorie van Deci & Ryan (2000) wordt aanbevolen leerlingen meer gevoel te geven van autonomie, competentie en verbondenheid. Deze hebben ieder hun eigen uitwerking in de les. Ik bespreek ze alle drie.

Autonomie

Leerlingen ervaren autonomie als ze invloed hebben op het verloop van de les en op hetgeen ze gaan doen en leren. Dit kan een spanningsveld opleveren op het moment dat de docent een jaarprogramma en lessenplan heeft opgesteld dat gericht is op het halen van kerndoelen en eindtermen en dit voorlegt aan leerlingen. Bete- kent het geven van meer autonomie aan leerlin-

gen dat je het lesprogramma moet loslaten? Dat is een interessante discussie. Er zijn collega's die het programma hoofdzakelijk of zelfs volledig willen laten bepalen door de leerlingen zelf om ze het gevoel van maximale autonomie te geven. De docent en de school zijn faciliterend en helpen leerlingen hun leerwensen te realiseren.

Behalve een praktisch probleem (als er veel verschillende leerwensen zijn) is er ook een programmatisch probleem. Je wilt leerlingen ook kennis laten maken met een veelzijdigheid aan bewegingsactiviteiten op basis van kerndoelen en eindtermen. Leerlingen vroeg laten werken op basis van keuze kan leiden tot een eenzijdig programma omdat ze niet bekend zijn met de mogelijkheden, het plezier of de gein van minder voor de hand liggende activiteiten. Om het plat te zeggen; leerlingen die alleen maar willen voetballen zullen nooit het plezier en hun eventuele talent kunnen ontdekken binnen turnen, dansen, speerwerpen, schermen et cetera.

Ontdekken van mogelijkheden qua plezier/gein en talent is onze pedagogische opdracht als docent LO en vraagt een breed aanbod aan activiteiten. Bovendien is een korte kennismaking soms niet voldoende om het plezier van een activiteit te ontdekken en te ontwikkelen. Dat vraagt enige tijd. Een goede LO-docent heeft het vakmanschap om de situatie zo in te richten dat met enkele situatieaanpassingen snel tot de kern van het plezier van de activiteit kan worden doorgedrongen en het bewegingsplezier snel in een betekenisvolle context kan worden ervaren. Deze bewegingssituaties kunnen afgeleiden zijn van sportsituaties of nieuwe varianten hierop. Dit is wat in de genoemde Toolbox 'Nuttig en zinvol' (artikel Toolbox voor een motiverend leerlimaat) wordt bedoeld met betekenisvolle uitleg. Streef er als docent LO naar leerlingen te vertellen en laten ervaren wat het plezier kan zijn maar houdt het kort en bondig en kom snel tot de kern van de bewegingsactiviteit.

Tip voor de praktijk; biedt keuzes aan

Maak leerlingen bekend met het programma en geef daarin keuzemogelijkheden. Maak het programma op basis van alle leerlijnen en bewegingsthema's, maar geef keuzes in de uitvoering van de thema's. De leerlijn 'doelspelen' staat op het programma, maar leerlingen hebben een keuze tussen voetbal of hockey. Deze vallen beiden onder hetzelfde bewegingsthema in de leerlijn doelspelen (spelen met dribbelend en/of samenspelen passeren en doelen en onderschep- pen (Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw VO). Binnen de leerlijn doelspe- len hebben ze een keuze en het gevoel dat ze invloed hebben op wat er gedaan wordt in de les.

Domein B Bewegen

2. De kandidaat kan deelnemen aan een variëteit aan bewegingsactiviteiten, waarbij het gaat om: - verbreding (leren van nieuwe activiteiten) en verdieping (qua niveau, taken en contexten) van bewegingsactiviteiten die in de onderbouw zijn aangeboden;
- in elk geval uit het activiteitengebied spelen een slag- en loopspel;
 - twee doelspelen en een terugslagspel, bij voorkeur door de kandidaat te kiezen;
 - minimaal twee door de kandidaat te kiezen bewegingsactiviteiten uit een door de school gedaan aanbod voor de activiteitengebieden turnen, atletiek, bewegen op muziek en zelfverdediging;
 - minimaal drie door de kandidaat te kiezen en voor de kandidaat nieuwe bewegingsactiviteiten die bij voorkeur niet tot één van de hierboven genoemde activiteitengebieden behoren.

(Bron: SLO Examenprogramma Lichamelijke Opvoeding havo/vwo)

Je kan kiezen tussen hockey of voetbal. Verder kun je leerlingen keuzes geven in speelmateriaal, speelregels, speelafmetingen et cetera. Voor de docent en de meeste scholen is deze keuzevrijheid hanteerbaar. De leerdoelen kunnen voor beide activiteiten parallel worden geformuleerd. Er is transfer.

Dit geldt met name voor het programma van PO en de onderbouw van het VO. In de bovenbouw van het VO neemt de keuzevrijheid toe. Er wordt vanuit gegaan dat leerlingen tot en met de onderbouw VO hebben kennis gemaakt met de leerlijnen en bewegingsthema's. In de bovenbouw worden er meer keuzes aangeboden en hoeven niet alle leerlijnen meer aan bod te komen. Anders gezegd; niet alle leerlingen doen daar turnen, atletiek, bewegen op muziek of zelfverdedigingsspelen. Maar je moet er wel twee kiezen. Dit ligt ook verankerd in het keuzeplichtsysteem van het examenprogramma LO voor havo/vwo bijvoorbeeld.

Competentie

Naast autonomie is het gevoel van competentie een belangrijke factor als het gaat om het motiveren van leerlingen. Leerlingen willen het gevoel hebben dat ze iets kunnen en zich kunnen verbeteren. Er moet perspectief zijn op beter worden, leren, ontwikkelen in een richting die betekenisvol is, en een gevoel van beheersing geeft. Dat kan op verschillende gebieden in ons vak. Het gevoel van beheersing kan betrekking hebben op een bewegingsvaardigheid (motorisch leren), maar bijvoorbeeld ook op het leren beheersen van een situatie als de spanning hoog oploopt (sociaal leren), of het leren leiding geven en fluiten van een wedstrijd of leren hulpverleners bij turnen (bewegen leren regelen).

Tip voor de praktijk; leg nadruk op ontwikkelingsgericht werken

In het artikel 'Toolbox voor een motiverend leer-klimaat' wordt gesproken over het uitgangspunt 'Succes ervaren'. Essentieel is dat de docent differentieert en situaties op verschillende deelnameniveaus aanbiedt in verschillende bewegingssituaties. Het kan ook zijn dat leerlingen werken in dezelfde

bewegingssituatie maar de docent maakt duidelijk dat er verschillende deelnameniveaus zijn.

Hoe ga je verschillende deelnameniveaus beoordelen en hoe geef je feedback? Een leerling die een cijfer haalt zonder verdere informatie (summatief beoordelen) weet alleen een cijfer maar wordt niet uitgedaagd zich te verbeteren. Als je een 'zeven' haalt, wat moet je dan nog doen om een 'acht' te halen. Er is op zijn minst achtergrondinformatie nodig die aangeeft wat je als leerling moet doen om je te verbeteren, of informatie die laat zien hoe je je verbeterd hebt. Het geven van cijfers werkt ook in de hand dat je onvoldoendes (een vijf) kan geven. Is iemand die zich goed ontwikkeld heeft maar niet de normering van een zes haalt een onvoldoende waard? Of staat de ontwikkeling centraal? Veel scholen verlaten het systeem van 'kale' cijfers geven (summatief beoordelen) en werken met rubrics. Dit zijn korte omschrijvingen van verschillende deelnameniveaus waarin een ontwikkeling zichtbaar wordt. Basisdocumenten voor PO en VO zijn voorbeelden van niveauomschrijvingen die een ontwikkeling duiden (formatief beoordelen) van basis, vervolg en gevorderde bewegingsvaardigheid.

Veel scholen verlaten het systeem van 'kale' cijfers geven (summatief beoordelen) en werken met rubrics. Dit zijn korte omschrijvingen van verschillende deelnameniveaus waarin een ontwikkeling zichtbaar wordt

Dit ontwikkelingsgericht werken maakt dat je niet meer werkt met centrale afsluitingsmomenten waarop iedereen om de beurt voor de klas een prestatie moet laten zien. Er wordt gewerkt in groepen en leerlingen geven samen in hun groepje voor zichzelf en aan elkaar aan welk deelnameniveau er bereikt is en wat de verbetermogelijkheden zijn. Dit bevordert het denken in termen van ontwikkelen en het op weg zijn (groeimindset) in plaats van het constateren van een status quo (fixed mindset) waarbij alleen de stand van zaken

►
*Positieve feedback
 geven motiveert
 leerlingen*

wordt genoteerd. Een fixed mindset stimuleert leerlingen niet de volgende stappen te nemen. Dit geldt zowel voor leerlingen die moeite hebben met bewegen, als voor de getalenteerde leerlingen. Ieder dient op zijn niveau te worden uitgedaagd in termen van; '.....kan je al (complimenteren) , maar ditis voor jou de volgende uitdaging.'

Een leerling die geen inspanning verricht, niet naar vermogen mee wil doen, kan niet beoordeeld worden en heeft daarmee niet voldaan aan de eisen van het vak: meedoen naar vermogen

De vordering wordt genoteerd in rubrics die de ontwikkeling van de leerlingen weergeven. Daarbij wordt een niveauomschrijving gekoppeld aan bijvoorbeeld een letter (A, B, C, D) of een woord (zorg, basis, vervolg, gevorderd) of een cijfer. Dit kan een rapportcijfer zijn. Maar als dit cijfer normerend is in de zin van onvoldoende of voldoende kan dit het waardevrij beoordelen van jezelf en elkaar in de weg staan. Een onvoldoende kan consequenties hebben. Daarom is de ontwikkelingsgerichte beoordeling niet normerend in de zin van onvoldoende of voldoende. Het geeft wel een deelnameniveau gebaseerd

op de rubric en een mogelijke ontwikkeling aan. Heeft de beoordeling voor LO dan geen gevolgen voor het rapport? Niet als een leerling gewoon meedoet en zijn best doet. Deze leerling krijgt een niveauiduiding die bij hem past en zijn ontwikkeling weergeeft. Daarmee is de beoordeling een ondersteuning van het leerproces omdat het feedback geeft op de deelname van de leerling (formatief beoordelen). Een leerling die geen inspanning verricht, niet naar vermogen mee wil doen, kan niet beoordeeld worden en heeft daarmee niet voldaan aan de eisen van het vak: meedoen naar vermogen. Dit kan een onvoldoende opleveren met alle consequenties die een school daar aan wil verbinden.

Het is de uitdaging voor de vakwereld het ontwikkelingsgericht werken te stimuleren met helder formuleren van rubrics waarin leerlingen zich kunnen herkennen.

Verbondenheid

'Alles wat je aandacht geeft, groeit'. Dat is een gevleugelde uitspraak die geldt voor de hele biologische wereld maar zeker voor kinderen en leerlingen. Leerlingen raken meer gemotiveerd wanneer ze gezien worden. Het is een nare ervaring als je als leerling na een dag les op school thuis komt met het gevoel dat geen docent je heeft aangesproken of gezien. We vertellen leer-

lingen weliswaar dat zij werken voor zichzelf en niet voor de leraar. Maar we weten vaak uit eigen ervaring hoe belangrijk het is voor de belangstelling van het vak dat je een goede relatie hebt met de docent en dat de docent ook oog heeft voor de relatie van leerlingen onderling in de klas.

Sommige docenten hebben hier trucs en tips voor. Zoals bij binnenkomst alle leerlingen een hand geven. Tijdens de les ervoor zorgen dat je alle leerlingen een keer aanspreekt. Een gesprek aanknopen met leerlingen waar je juist geen goed contact mee hebt en blijven werken aan een positieve relatie.

Tips voor de praktijk

Ons vak is het vak bij uitstek waarbij het gevoel van verbondenheid van leerlingen sterk kan uitgroeien. LO-docenten leren de leerlingen van een andere kant kennen wordt vaak gezegd, bijvoorbeeld bij rapportvergaderingen over klassen. We zien ze in een andere rol, als beweger, als leidinggever, hoe ze omgaan met spanningen met uitdagingen met winst en verlies, met vertrouwen en wantrouwen, hoe ze samenwerken.

Deze kracht kun je benutten als je zaken bespreekbaar wilt maken in de klas. Het is dan aan te raden dit te doen in een kleine setting als je intensief wilt praten over samenwerking en

omgang met elkaar. Klassikale gesprekken over gevoelige onderwerpen kunnen heel beladen worden, maar zijn soms nodig. Maar in kleinere groepen kun je van te voren al veel beter bijsturen en zaken bespreekbaar maken als je ziet dat leerlingen minder functioneren vanwege onvrede over gedrag en inzet van anderen of zichzelf.

Er is een manier van zichtbaar maken hoe leerlingen vinden dat zij of hun groepje of de klas functioneert. Dat is 'active reviewing'. Als er geen tijd is voor een intensief gesprek maar je wilt wel snel van alle leerlingen weten hoe zij vonden dat het ging in deze les, dan is dit een manier. Je verzamelt de klas duidelijk zichtbaar om je heen en je stelt een vraag die iedereen moet beantwoorden, zonder woorden maar met een gevraagde actie. Voorbeeld: iedereen staat in een cirkel. De docent stelt de vraag "Wie vond dat hij deze les goed werd betrokken in het spel door andere spelers uit zijn team?" Op commando "Nu" doe je een stap vooruit als dat zeker voor jou geldt. Je stapt achteruit als dat niet voor jou geldt. In één oogopslag is zichtbaar voor iedereen hoe iedere leerling dit persoonlijk ervaren heeft deze les. De vragen kunnen ook persoonlijker zijn. Bijvoorbeeld: wie voelt zich niet veilig in deze klas? Er kan ook gevraagd worden een gevoel in gradaties te beantwoorden. Bijvoorbeeld: hoe prettig voel jij je in deze klas? Ga op een bepaalde afstand van deze muur staan. De mate van prettig voelen laat je zien door posities te kiezen in bijvoorbeeld afstand nemen tot de muur. Dichtbij is heel prettig, verder weg is minder prettig.

Met 'active reviewing' heeft iedere leerling de kans zonder woorden maar voor iedereen, docent en leerling, zichtbaar te maken hoe hij zich voelt of de les ervaren heeft. Dat is een stap in de richting van persoonlijke aandacht. De leerling voelt zich gezien en kan feedback geven die bijdraagt aan verbondenheid. Zeker als de docent naderhand apart met de leerling ingaat op wat hij gezien heeft en wat hem wellicht verrast heeft. Heel belangrijk is duidelijk te maken dat het bij 'active reviewing' nooit gaat om goed of fout. Het is een persoonlijke mening die aanleiding kan geven voor een gesprekje of persoonlijke aandacht.

Tot slot

Hiermee zijn de drie belangrijke factoren die een rol spelen bij het motiveren van leerlingen besproken. Hoewel sommige tips heel praktisch zijn blijft het motiveren van leerlingen vooral een dagelijkse opgave van ups en downs. Iedere dag heb je weer een nieuwe kans. Maar als het motiveren van leerlingen gaat werken is dit tevens de sterkste bron van plezier in lesgeven.

Foto's

Hans Dijkhoff

Contact

m.massink1@upcmail.nl

Kernwoorden

Motiveren van leerlingen, autonomie, competentie, verbondenheid

Peilingsonderzoek

Bewegingsonderwijs 2018

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/peil-onderwijs/bewegingsonderwijs>